

СТАНИСЛАВ ЛЕМ

ПОЛЗАТА ОТ ЗМЕЯ

Част 18 от „Звездни дневници“

Превод от полски: Павел Николов, 2009

chitanka.info

Досега премълчавах за пътешествието си до планетата Абразия в съзвездието Кит. Тамошната цивилизация беше базирала цялата си икономика на змей. И понеже не съм икономист, за съжаление не успях да проумея това, макар че абразийците не се скъпяха на обяснения. Може би някой специалист в областта на змейовете ще разбере нещата по-добре от мене.

Радителескопът в Аресибо от дълго време приемаше сигнали, които никой не можеше да разшифрова Най-сетне с това се справи доцент Катценфенгер. Когато той си блъскаше главата над загадката, тъкмо беше хванал страшна хрема. Запушеният и течащ нос, който му пречеше да работи, по едно време го наведе на мисълта, че може би жителите на неznайната планета не разчитат като нас на зрението си, а на обонянието. И наистина се оказа, че те сигнализират с код, съставен не от буквите на някаква азбука, а от символите на различни миризми. Кое то си е вярно, преводът на Катценфенгер съдържаше неразбираеми неща. От него излизаше, че на планетата освен разумните същества, живее създание, по-голямо от планина, необикновено лакомо и немногословно. Но не този феномен на космическата зоология удиви учените, а това, че именно със своята неограничена лакомия абразийското чудовище изглежда е от особена полза на местната цивилизация. То било страшно и колкото по-страшно ставало, толкова по-голяма била изгодата от това.

Понеже имам особена слабост към тайните, веднага реших да замина за Абразия. Убедих се на място, че абразийците са същества доста човекоподобни. Само дето имат носове там, където ние имаме уши, и обратното. Те също произлизат от маймуни, както и ние, но ние сме имали тесноноси и широконоси маймуни, а техните прамаймуни били с един или с два носа. Едноносите измрели от глад. Около планетата обикалят много спътници, които доста често предизвикват продължителни слънчеви затъмнения. Тогава настъпва пълна тъмнина. Който търсел храна само с помощта на зрението си, не можел да намери нищо. Който използвал обонянието си, бил в малко по-добра позиция, но най-добре се чувствали тези, които имали два доста раздалечени носа. Защото в такъв случай се ориентирали с обонянието си стереоскопично, както ние с двете си очи или със стереофоничния си слух.

След това абразийците открили изкуственото осветление и двата носа престанали да им бъдат необходими за оцеляването, но тази анатомична особеност им останала от прародителите. Зимно време те носят ушанки, за да не си простудят носовете. Но може и да се лъжа. Останах с впечатлението, че не са възхитени от носовете си, които им напомнят за тежкото минало. Техният нежен пол ги крие под различни украшения, често големи колкото чиния. Не обръщах на това особено внимание.

Опитът ми като астронавт ме е научил, че разликите в строежа на тялото не са от голямо значение. Трудните за разрешаване проблеми се крият по-дълбоко. Такъв проблем на Абразия се бе оказал тамошният змей.

Планетата има само един много голям континент, на който се намират около осемдесет държави. Континентът е заобиколен от всички страни с океан. Змеят се намира в далечния север. С него граничат непосредствено три държави — Клаустрия, Лелипия и Лаулалия. Като разгледах змея на снимки, направени от изкуствени спътници, както и негови макети в мащаб 1:1 000 000, реших, че е гадно животно. Между другото, изобщо не приличаше на змейовете от земните предания и легенди. Техният змей не е със седем глави, защото изобщо няма глава, а май и мозък. Няма и крила, така че не лети. Колкото до краката, не е съвсем ясно, но изглежда не притежава никакви крайници. Напомня огромно планинско било, обилно полято с желеобразна пача. За да се убеди човек, че е живо създание, трябва да се запаси със значително търпение. Той се движи необичайно бавно, извивайки се като червей, и нарушава доста често границите на Клаустрия и Лелипия. Поглъща на денонощие около осемдесет хиляди тона хранителни продукти. Обича зърнени храни, каша и други такива. Не е вегетарианец. Храна му доставят държавите, обединени в Съюза за икономическо сътрудничество. По-голямата част от нея се превозва с влакове до специални сточни гари, супите и сиропите му подават по тръби, а зимно време, когато липсват витамини, ги разпръскват от специални огромни самолети. Не трябва да му търсят устата, защото чудовището може да се храни с всяко място от своето туловище.

Когато пристигнах в Клаустрия и разбрах за змея, първият въпрос, който ми се искаше да задам, беше защо изобщо хранят с толкова усилия и ентузиазъм този монстр, а не почакаат малко да умре

от глад. Но си замълчах, защото научих за така наречения заговор срещу змея. Един лелипианец, искайки да се прослави като спасител на цяла Абразия, основал нелегална бойна организация, чиято цел била да затрие ненаситния гигант. Заговорът предвиждал да се отровят витаминозните добавки с химични средства, предизвикващи неутолима жажда, за да започне чудовището да пие жадно от океана, докато пукне. Това веднага ми напомни известната земна легенда за храбрия юнак, който победил в родината си змея, хранещ се предимно с девойки, като му подхвърлил овнешка кожа, натъпкана със сяр. Но с това приликите между земната приказка и абразийската действителност свършваха. Местният змей се намира под защитата на международното право. Освен това доставката на вкусна храна му е гарантирана от договорите за сътрудничество с него, подписани от четирийсет и девет държави. Компютърният преводач, с който никога не се разделям, ми позволи да проуча задълбочено пресата. Новината за неуспешния заговор беше разбунила общественото мнение. За заговорниците се искаше сурово наказание. Това ми се стори необичайно странно, защото за самия змей никой не говореше със симпатия. И журналистите, и тези, които пишеха писма до редакциите, не криеха, че става въпрос за едно безкрайно отвратително чудовище. Затова отначало си помислих, че го смятат за нещо като зло божество, за Божие наказание и принасянето на жертва наричат според местния обичай износ. Нали и за дявола можем да говорим лоши неща, макар че не бива да го пренебрегваме. Но дяволът е изкусител, който му продаде душата си, може да разчита на много земни удоволствия, докато змеят — доколкото успях да разбера — не обещавахе нищо и изобщо не беше изкусителен. От време на време се напъваше и заливаше граничните области с остатъци от изядените продукти, а в лошо време смърдеше на хиляда и повече километра. Въпреки това абразийците смятаха, че е необходимо да се грижат за него и че смрадта говори за лошо храносмилане, поради което трябва да помислят за съответните лекарства, регулиращи обмяната на веществата. Що се отнася до заговора, ако — не дай Боже — беше успял, резултатът щял да бъде уж невиждана катастрофа. Не преставах да чета вестниците, но отникъде не можах да разбера в какво би се състояла катастрофата. Порядъчно объркан, обикалях местните библиотеки, прелиствах енциклопедиите и общата история на Абразия,

накрая посетих и Дружеството за приятелство със змея. Но и там не научих нищо. Освен няколко чиновници, нямаше никой. Уговоряха ме да си взема членска книжка и да си платя предварително членския внос за една година, но все пак не бях отишъл при тях, за това.

Държавите, граничещи със змея, са либерални демокрации, така че всеки в тях може да приказва всичко, което му се харесва. След усилено търсене намерих публикации, насочени срещу змея. Но техните автори също смятаха, че в отношенията с него трябва да се правят разумни компромиси. Използването на хитрост или на сила можело да се окаже пагубно. Провалилите се заговорници седяха по това време в следствения арест. Не се чувстваха виновни, макар че признаваха намерението си да убият змея. Правителствената преса ги наричаше безотговорни терористи, опозицията — славни ентузиастични объркани глави, а „Клаустрийско илюстрирано списание“ смяташе, че са провокатори. Някое от граничните правителства, предположи списанието, е спретнало провокацията, намирайки, че износната квота за змея, определена му от Съюза за икономическа взаимопомощ, е много малка. А целта е била да се стигне до положение, при което да се преразгледат установените износни квоти.

Започнах да разпитвам за змея репортера, който дойде да ме интервюира. Защо, вместо да дадат на заговорниците възможност да приключат с чудовището, ги изправят пред съда?

Журналистът ми обясни, че това би било ужасяващо убийство. Змеят, каза той, е добродушен по природа, но тежките условия на живот в заледения северен край не му дават възможност да прояви вродената си доброта. Всеки, който постоянно гладува, бил той змей, или не, е лош. Трябва да бъде хранен допълнително, тогава ще престане да пълзи на юг и ще стане по-добър.

— Откъде тази сигурност? — попитах. — През последните дни си правех изрезки от вашите вестници. Ето няколко заглавия: „Районите на Северна Лелипия и Клаустрия се изселват. Масово бягство на жителите им.“ Или това: „Змеят отново изяде група туристи. Колко дълго още безотговорните туристически бюра ще организират тези пагубни екскурзии?“ Или това: „Змеят увеличи ареала си през последната година с деветстотин хиляди хектара.“ Какво ще кажете?

— Всичко това потвърждава моите думи — отвърна той. — Все още не го храним достатъчно! Имаше, разбира се, подобни инциденти с туристи, но и змеят не трябва да бъде дразнен. Не понася туристите, най-вече тези, които го снимат. Особено алергичен е към светкавиците. Какво да се прави: нали живее три четвърти от годината на тъмно... А, между другото, промишлеността, произвеждаща висококалорични храни за змея, ни осигурява сто четирийсет и шест хиляди работни места. Да, загинаха няколко туристи, но колко повече хора биха умрели от глад, ако изгубят работата си?

— Един момент — възразих аз. — Вие давате на змея храна, която, разбира се, не е без пари. Кой плаща за нея?

— Нашите парламенти утвърждават за тази цел специални износни кредити.

— И змеят живее от джоба на вашите данъкоплатци?

— Донякъде е така, но от това има полза.

— Няма ли да е по-голяма ползата, ако приключите със змея?

— Вие сте луд. В промишления отрасъл, произвеждащ храна за змея, сме инвестирали през последните трийсет години над четиристотин милиарда...

— Нямаше ли да бъде по-добре, ако бяхте изхарчили тези пари за себе си?

— Повтаряте аргументите на нашите най-реакционни консерватори! — повиши глас разсърденият репортер. — Те подстрекават към убийство! Искат да направят змея на консерви! Животът е свещен. Никой не трябва да бъде убиван.

Като видях, че от разговора няма да излезе нищо, се сбoguвах с репортера. След кратък размисъл отидох в Архива на печатните издания и историческата документация, та ровейки се в стотици прашни течения на старата периодика, да разбера откъде се е взел този змей. Здравно се измъчих, но и открих нещо твърде любопитно.

Преди половин век, когато змеят заемал само два милиона хектара, никой не го възприемал сериозно. Попаднах на много статии, предлагащи да бъде ликвидиран изцяло или залят с вода по специално прокарани канали, за да замръзне през зимата, но тогава икономистите изчислили, че подобна операция би погълнала много средства. Когато обаче змеят, хранещ се по това време изключително с мърх и лишеи, удвоил размерите си и жителите на граничните райони започнали да се

оплакват от непоносимо зловоние, особено през пролетта и лятото, с подухването на по-топлия вятър, организациите за взаимна помощ започнали да го парфюмират, а след като това не помогнало, да организират събиране на хлебни изделия. Отначало тези акции били осмивани, но с времето придобили размах. В по-късните течения нямаше нито дума за ликвидиране на змея. В замяна на това пишеше все по-често за ползите, които могат да се извлекат, като му се помага. Така изглежда понаучих нещо, но все още неудовлетворен, отидох накрая в Университета, защото там имаше катедра по обща и приложна змейология. Нейният ръководител ме прие извънредно любезно.

— Въпросите ви са необикновено анахронични — каза той с разбираща усмивка, когато ме изслуша. — Змеят е обективна част от нашата действителност, донякъде централна част, интегрирана, и затова трябва да се разглежда като международен проблем с особена важност.

— Бих помолил за малко повече конкретност — отвърнах аз. — Откъде изобщо се е взел този змей?

— Кой го знай — каза флегматично змейологът. — Археологията, празмейовистиката и генетиката на змейовете са извън границите на моите интереси. Не се занимавам с произхода на змея. Докато бил малък, не представлявал проблем. Така е с всички, уважаеми чужденецо.

— Някой ми каза, че се е появил от мутирвали охлюви?

— Не мисля. Но няма значение откъде се е появил, след като го има, и то изобилно. Ако изведнъж изчезне, ще настъпи катастрофа. Съмнявам се, че ще можем да се справим с нейните последици.

— Наистина ли? А защо всъщност?

— Автоматизацията доведе до нарастване на безработицата. В научните кръгове — също.

— И какво, змеят предотврати това?

— Разбира се. Имахме огромни излишъци от хранителни стоки, планини от макарони, езера от олио, свръхпроизводство на захарни изделия. Днес изнасяме тези излишъци на север, а освен това трябва предварително да ги преработваме по специален начин. Той не иска да се храни с какво да е.

— Змеят ли?

— Да. За да се разработи оптимална програма за неговото хранене, трябваше да се създадат редица изследователски центрове. Например Главният институт по пашата на змея и Висшата школа по змейска хигиена, освен това във всеки университет сега има поне една катедра по змейология. Имаме гастрономични предприятия, произвеждащи нови видове храни и хранителни добавки. Министерствата на пропагандата създадоха специални информационни мрежи, за да разяснят на обществеността ползите, които носи стокообменът със змея.

— Стокообмен? Той дава ли ви нещо? Не може да бъде!

— Разбира се, че ни дава. Най-напред така наречената змейовина. Това е секрет, който отделя.

— Онази блестяща слуз? Видях я на снимките. И за какво служи?

— Като се сгъсти, от нея може да се прави пластилин за детската градина, макар че има проблеми, има. Миризмата е труднопоносима.

— Вони ли?

— В известен смисъл много. За да се премахне миризмата, се добавят специални дезодоранти. Засега змейският пластилин е осем пъти по-скъп от обикновения.

— А какво ще ми кажете, професоре, за заговора срещу змея?

Ученият се почеса по ухото, което висеше над устните му.

— Ако заговорът беше успял, най-напред щяха да ни връхлетят зараза и епидемия. Представяте ли си изпаренията, носещи се от такава мърша? Второ — банките ще фалират. Финансов колапс. Ще настъпи катастрофа, чужденецо. Ужасна катастрофа.

— Но неговото присъствие се усеща, нали? Ако бъдем честни, то е в най-висша степен неприятно.

— Какво значи неприятно? — каза с философско спокойствие змейологът. — Кризата след смъртта на змея би била още по-неприятна! Моля да имате предвид, че ние не само го храним, а се занимаваме с него й извън сферата на гастрономията. Стараем се да го направим по-добър, да го задържим в определени граници на поведение. Това е програма за така нареченото опитомяване или омиротворяване. Напоследък му се дават множество сладки неща. Той обича лакомствата.

— Съмнявам се, че от това ще стане по-сладък — измърморих аз.

— Но износът на захарни изделия нарасна четирикратно. Да не забравяме и за дейността на ОРПЗ.

— Какво е това?

— Отдел за регулиране на последствията от змея. Той осигурява работа на младежите, които завършват висше образование. Змеят трябва да бъде изследван, проучван, от време на време лекуван, преди имахме излишък от здравни работници, а днес всеки млад лекар има осигурена работа.

— Така е — казах недоверчиво. — Но нали износът е благотворителен. Защо чисто и просто не проявите тази благотворителност към собствените си граждани?

— В какъв смисъл?

— Ами... нали влагате в змея купища пари!

— И какво, да се раздават на гражданите даром ли? Това противоречи на законите на което и да е стопанство! Виждам, че не разбирате от икономика. Кредитите, предназначени за износа, подгръхват конюнктурата. Надуват оборота.

— Но надуват и змея — казах му аз. — Колкото по-интензивно го храните, толкова по-голям става, а колкото по-голям става, толкова по-голям е апетитът му. Къде ви е сметката? Така в края на краищата ще ви глътне всичките!

— Глупости — ядоса се професорът. — Банките вписват кредитите в активите си!

— Като възвръщаеми инвестиции? И какво, пластилинът ли ще ги върне?

— Моля ви, не се хващайте за думите ми. Ако не беше змеят, за кого щяхме да произвеждаме специалните тръбопроводи, по които му подаваме кашата? Помислете си само — тръбопроводите означават металургични и стоманодобивни заводи, валцовъчни цехове, заваръчни машини, транспортни средства и така нататък. Змеят има реални потребности. Разбирате ли, или не? Производствените нужди не идват от въздуха! Фабрикантите няма да произведат нищо, ако трябва да хвърлят стоката си в морето. Друго нещо е конкретният потребител. Змеят е Огромен, безкрайно обемист чуждестранен пазар с колосално търсене...

— В това не се съмнявам — отбелязах, виждайки вече, че и този разговор няма да ми даде нищо.

— Е, значи ви убедих?

— Не сте.

— Защото идвате от цивилизация, която е прекалено различна от нашата. Между другото, змеят отдавна е престанал да бъде само страна, внасяща нашата продукция.

— И в какво се е превърнал?

— В идея, скъпи господине. В историческа необходимост и в наш държавен интерес. В могъщ фактор, придаващ общ смисъл на нашите обединени усилия. Моля да погледнете нещата от тази страна и накрая ще разберете какви фундаментални проблеми крие в себе си едно иначе отвратително животно, щом има планетарни размери.

Септември 1983 г.

P.S. Казват, че змеят се разпаднал на змейчета, но апетитът им изобщо не намалял.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.